

Collegium Iovis Cerneni

Szabó Ernő

A római magánegyesületekkel foglalkozó tudományos munkák egyik legtöbbször idézett forrása az a verespataki viaszostábla, amely egy társulat felosztatását rögzíti és alakszerűsége ilyen értelemben egyedülálló. A rómaiak okirataik rögzítésére magánhasználatban – a császárkorban egyre inkább terjedő papirusz és pergamen mellett – viaszostáblákat (*tabulae ceratae*) használtak. A két, három vagy több viaszos falapból összekapcsolt okiratokat *diptychumnak*, *triptychumnak*, vagy *polyptychumnak* nevezték. A táblák összefűzésének és kezelésének módját *senatusi* rendelet szabályozta. A *triptychumok* okiratai ún. kettős okiratok, azaz az okirat szövege kétszer szerepel a táblákon: egy zárt, tanúk által lepecsételt, „eredeti” változatban és egy bármikor hozzáférhető másolatban.

1788. május 20-án az erdélyi Verespatak (Roşia Montană) határában található Lettyhegy Szent József bányájának elfalazott és gálicos vízzel telt melléküregének feltárása során egy teljesen ép római *triptychum* került elő. A Kr. u. 167. február 9-én – tehát a markomannok daciai betörése előtt – *Alburnus Maiorban* kelt latin nyelvű okirat egyedülálló módon enged betekintést egy római magánegyesület (*collegium*) életébe, egészen pontosan annak megszűnésének körülményeibe. A *Iuppiter Cernenus* isten kultusza köré szerveződő *collegium* működése különböző okok miatt ellehetetlenült, ezért az egyesületi tisztségviselők okiratban rögzítették a társulat megszűnését, objektív fogalmazásban, *testatio* formájában. Az okirat bizonyító erejét hét tanú jelenléte biztosította: pecsétjeik nem csupán a lezárt szöveg sérthetlenségét garantálták, hanem azt is, hogy az okirat tartalmáról a jelenlétükben született megállapodás.

Az egyesület elnevezéséből arra következtethetünk, hogy a *collegium Iuppiter Cernenus* tisztelete köré szerveződött. Ennek ellenére a hazai és a nemzetközi szakirodalom gyakran úgy hivatkozik a viaszostáblára, amely a „*collegium funeraticium*” (temetkezési egyesület) felosztatását örökíti meg. A *collegium funeraticium* kifejezés Theodor Mommsen 1823-ban megjelent tanulmánya (*De collegiis et sodaliciis Romanorum. Accedit inscriptio Lanuvina*) óta bevett *terminus technicus* a római egyesületek tárgyaláskor, annak ellenére, hogy a rómaiak nem használták ezt a fogalmat. A *funeraticius* szó melléknévi előfordulása nem igazolt sem speciálisan a *collegium*, sem valamely más főnév jelzőjeként. Kizárólag temetkezési céllal megalakuló társulások valószínűleg nem léteztek. Noha a *collegium Iovis Cerneni* életében fontos szerepet játszott a tagoknak biztosított temetési segély (*funeraticium*), a „*collegium funeraticium*” megjelölés a szóban forgó egyesület kapcsán sem indokolt. A társulat nem hozható kapcsolatba a temetkezési vállalkozókkal (*funerarii / libitinarii*) sem, jóllehet ez még a legújabb szakirodalomban is fel-felbukkan. Ugyanígy a társulat névadó istenségéről, *Iuppiter Cernenus*ról sem jelenthetjük ki, hogy „temetkezési istenség és a sírok védelmezője” volt...

Az előadás során a jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött okirat bemutatásán és értelmezésén túl igyekszem a fenti állításaimat megindokolni és válaszokat adni a felmerülő paleográfiai, epigráfiai és filológiai kérdésekre, valamint rávilágítani a vizsgált forrás azon pontjaira, amelyek vallástörténeti szempontból fontos adatokkal szolgálnak számunkra.